

Помирча Світлана Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: swetlanapom@gmail.com

Pomyrcha Svitlana Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education, SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: swetlanapom@gmail.com

Ляшова Надія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: nadinika2017@gmail.com

Lyashova Nadiia Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education, SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: nadinika2017@gmail.com

Корхова Галина – магістрантка кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янськ, Україна.

Korhova Galina – undergraduate student of the Department of Theory and Practice of Primary Education, SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine).

УДК 37.013

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

І. О. Сафонова

ORCID 0000-0002-2114-6581

В статті досліджено деякі аспекти виховання в сучасній педагогіці. Не зважаючи на те, що виховання супроводжувало людську цивілізацію в усі часи, все ж проблеми виховання сьогодні залишаються найбільш дискусійними в науковому колі. Докорінні зміни в суспільстві, що відбуваються останнім часом, потребують переосмислення сутності самого феномена виховання, його місця і ролі в суспільному житті. У статті представлено та осмислено різні точки зору науковців на предмет виховання. Обґрунтовано думку, що в площині гуманних суб'єкт-суб'єктних відносин педагога й учня педагог має бути ведучим, вмілим «диригентом педагогічного оркестру». З цих позицій виховання доречно розглядати як педагогічну допомогу у становленні людини, яка має реалізуватися у

формі підтримки, супроводу, управління. Доведено, що педагогічний вектор виховання людини має бути спрямований на духовно-культурні цінності, на входження її в світ культури. Акцентовано увагу на тому, що процес виховання Людини Культури має включати освоєння нею культурних норм суспільства, її самостановлення – виділення із соціуму (самовизначення, самоактуалізацію, самореалізацію) і життєве самоствердження в діяльності. Висвітлено психологічні та педагогічні механізми, завдяки яким привласнюється певна духовна цінність, представлено практичний досвід роботи з виховання духовних цінностей у студентської молоді у СНУ ім. Володимира Даля. На думку автора, саме цей шлях надасть можливість виховати Гідну Людину, здатну подолати всі перешкоди й негаразди, які створилися в суспільстві, й визначити превентивні дії для майбутнього розвитку сучасної цивілізації.

Ключові слова: виховання, людина, культура.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. «По кому подзвін – він дзвонить по тобі», – відома фраза з твору американського письменника, лауреата Нобелівської премії Ернеста Хемінгуея сьогодні звучить як набат для всієї світової спільноти, нагадуючи про кричущу проблему людства – «втраченого покоління», яка залишила свій слід в літературних творах початку 20 століття Е. М. Ремарка, Е. Хемінгуея, С. Фіцджеральда, Т. Клейтона Вулфа.

Події, що відбуваються в романі «Три товариша» Е. М. Ремарка, занадто схоже описують нинішню ситуацію. Так, один з героїв роману розмірковує: «Ми повернулися з війни, молоді, позбавлені віри в будь-що, як шахтарі з заваленої шахти. Ми хотіли рушити в похід проти брехні, егоїзму, жадоби й інертності наших душ – адже все це завинило в тому, що ми пережили; ми були тверді, мали довіру лише до товариша, що йшов поруч, тільки до конкретних речей, що ніколи не підведуть, – до неба, тютюну, дерева, хліба й землі... Але що з цього вийшло? Все завалилося, перевернулось, забулося... Час великих мрій, мрій людських і чоловічих, минув. Заповзятливі тріумфували. Корупція. Злидні» (Ремарк, 2007).

Факти змушують нас схаменутися «подібно до того, як схоплюється вся команда корабля, якщо він починає сильно кренитися на одну сторону» (Швейцер, 1992). Альберт Швейцер акцентує увагу на тому, що людству необхідно знайти віру в духовний прогрес людини і людства. На таке досягнення, за думкою вченого, «ми будемо здатні, знайшовши віру в мисляче благоговіння перед життям. Як тільки благоговіння перед життям проникне в наше мислення і наші моральні переконання, диво стане

можливим. Важко переоцінити силу елементарної, живої духовності, що таїться в ньому» (Швейцер, 1992, с. 234).

Осмислюючи реалії сьогодення, розумієш важливість того, як не втратити Людину, як виховати Гідну Людину. Гідна Людина – це людина людяна, просвітлена, відповідальна за себе і людство, порядна, яка живе за моральним законом усередині (І. Кант). Не менш важливою є проблема виховання гідного співтовариства, тому що людина – це люди (Рубінштейн, 1997), людина має потребу в співтоваристві, так само як співтовариство – в людині.

Життєствердною і багато в чому вирішальною силою, здатною звести Людину на величній п'єдестал людяності, є наука про виховання, іменована педагогікою. Сама наука з'явилася не так давно, хоча практика виховання виникла з першими людьми. Дослідник розвитку людства професор Єврейського університету Ю. Харарі в книзі «Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього» переконує нас у тому, що вже два мільйони років тому можна було «зустріти і турботливих матусь, які притискали до себе малюків, і зграйки безтурботних дітлахів, які гралася в багнюці; темпераментну молодь, яка ремствувала проти вимог суспільства, та втомлених старих, які лише хотіли, щоб їм дали спокій; хвалькуватих мачо, які намагалися вразити місцеву красуню, та мудрих старійшин, які все це вже бачили. Ці первісні люди любили, гралася, заводили близьких друзів, змагалися за статус та владу...» (Харарі, 2016). Потреби життя зумовили розвиток науки про виховання, оскільки людина зрозуміла, що прогрес суспільства залежить від передавання та узагальнення знань, вмінь, досвіду виховання поколінь, що підростають. Виникла необхідність у створенні навчально-виховних установ для підготовки людини до життя. Першими такими осередками стали відома академія Платона, лікей Аристотеля, де методами сократівських діалогів вчили мистецтву діалектики, осмислювати знання, відчувати світ, судити про все правильно, тим самим – відкривати істину. Демокрит переконував нас у тому, що «ні мистецтво, ні мудрість не можуть бути досягнуті, якщо їм не вчитися» (Асмус, 1976, с. 171). Людські чесноти, за думкою давньогрецького філософа, не є природними надбаннями, а створюються завдяки вихованню. «Більшість людей стає хорошими від вправи, чим від природи» (Асмус, 1976, с. 171). Схожу думку висловив роками пізніше англійський філософ та педагог Джон Локк (1988): «Дев'ять десятих тих людей, з якими ми зустрічаємося, є тим, що вони є, – добрими чи злими, корисними або марними – завдяки своєму вихованню. Саме воно і створює великі відмінності між людьми» (с. 412).

Не зважаючи на те, що виховання супроводжувало людську цивілізацію в усі часи, все ж проблеми виховання залишаються найбільш дискусійними в сучасній педагогіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблемами виховання опікувалися вчені (філософи, психологи, педагоги, культурологи тощо) і звичайні люди в усі часи існування людства. Ми сприйняли спробу розглянути точки зору на окреслену проблему науковців: філософів культури: А. Швейцера, С. Рубінштейна, О. Базалука, Н. Юхименко, М. Чурсіна, Д. Пола Шафера; психологів: І. Беха, Т. Антоненко, Д. Леонтєва, О. Калитеєвської; педагогів: Г. Шевченко, М. Боритко, І. Соловцової, П. Підкасистого, Є. Скибицького, І. Підласого тощо.

Формулювання цілей статті. Предметом нашого дослідження є розгляд поглядів сучасних науковців щодо проблеми виховання в сучасній педагогіці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Виховання дітей і молоді має визначитися реаліями сьогодення, що потребує відповідних виховних ідей, концепцій, систем, методів, форм тощо. Але це не означає, що весь «педагогічний скарб», накопичений століттями, має бути відкинутий як непотріб. В радянській педагогіці процес виховання значною мірою пов'язувався з передачею досвіду минулих поколінь потомкам. Зрозуміло, що сьогодення молодь в плані освоєння інноваційних технологій, нових засобів комунікації, науково-технічних досягнень значно випереджає людей попередніх поколінь. В цьому сенсі минулий досвід втрачає цінність. Але духовний пласт культури виховання викристалізувався тисячоліттями. Педагогічна культура сильна своїм духовним корінням, морально-етичними надбаннями. В цьому сенсі є що передавати нащадкам. Цей фактор не можна ігнорувати. На жаль, у сприйнятті сучасної молоді минулий досвід – це обов'язково ідеологізований досвід радянського часу, а поза ним – неначе взагалі прірва... Здається, не було ні хороших вихователів, ні успішних учнів, ні щасливих людей... Мрії Ассоль про червоні вітрила, лицарські походи Дон Кіхота і Санчо Панса, романтичні пригоди д'Артаньяна і трьох мушкетерів, на жаль, навряд чи надихають сьогоденню молодь на справжнє кохання, великодушність, безкорисливу допомогу слабким і знедоленим. Логічним є висновок, що у такому ж становищі критикованих опинимося і ми самі, а слідом за цим – майбутнє покоління. Розрив поколінь призводить до втрати зв'язку цінностей і смислів, що вкрай небезпечно для існування людської цивілізації.

Слід сказати, що сьогоднішня педагогіка вкрай обачливо поводить ся із термінами «управління», «вплив», вважаючи їх «ідеологемами» традиційної педагогіки, заснованої на соціоцентричному підході. Але чи потрібно сьогодні управляти? Хто і ким має управляти? Нещодавно вийшла книга шведського психіатра і батька сімох дітей Девіда Еберхарда «Діти при владі: як ми ростимо маленьких тиранів, які управляють нами», яка водночас стала світовим бестселером. Девід Еберхард на прикладі виховання дітей у Швеції доводить, що всі ліберальні методики виховання скомпрометували себе, і як результат – в країні виросло ціле покоління маленьких тиранів, які управляють нами. Діти, які виросли в умовах вседозволеності, говорить вчений, ставлять себе вище за батьків, «вони самі вирішують, коли їм ходити в школу, а коли ні, що їм робити у вільний час, що їсти на обід, як одягатися і коли лягати спати» (Еберхард, с. 18). Дорослі, за думкою вченого, втратили всякий авторитет в очах дітей. «У цьому легко переконатися в стокгольмському метро: діти у нас сидять. Хто б не зайшов у вагон – вагітна, літня людина, інвалід, – місця їм не поступляться, навіть якщо попросити. У кращому випадку підліток захоче встати після довгих і гучних суперечок» (с. 18). Тому вкрай необхідно, вважає вчений, вчителям повертати свій авторитет – у школі, батькам – в родині. «Якщо дитині не прищеплювати хороші манери, вона їх просто-напросто не засвоїть. Вона залишиться дитиною: примхливою і розпещеною...» (с. 10). За думкою Девіда Еберхарда, надаючи дитині повну свободу і ввіряючи повністю їй своє життя, ми здійснюємо дуже велику помилку.

Непорушна істина, що дитина має бути головним суб'єктом виховного процесу, найважливішою цінністю – і це потребує вироблення особливих гуманістичних методик для творчого розкриття її унікальних здібностей, інтересів, цінностей, для її саморозвитку. Майже всі педагогічні теорії сьогодні виходять з того, що всі ми рівні, – і у всіх нас однакові права. Не можна заперечити цю істину. Проте в площині гуманних суб'єкт-суб'єктних відносин педагога й учня, на нашу думку, за вчителем має зберігатися ведуча роль з тієї причини, що існує певна ієрархія, де у кожного є своє місце згідно набутого духовного досвіду, професійних компетентностей. В цьому сенсі ієрархія означає, що вчитель знаходиться на вищій сходинці порівняно з учнем. У дітей ще немає потрібних знань, вмінь, не є остаточно сформованою система ціннісних орієнтацій, щоб їм надати точно такі ж важелі управління, якими володіють дорослі. Ми не можемо обрати некомпетентну людину на керівну посаду. А значить ми не можемо ставити дитину на те місце, якому вона не відповідає за рівнем своєї компетентності в силу її «дитячості». На нашу думку, педагог має

бути здебільшого ведучим, вмілим «диригентом педагогічного оркестру» у процесі сходження дитини до світу культури. Вчені О. Базалук, Н. Юхименко (2010) також, вважаючи вчителя і учня суб'єктами педагогічного процесу, ведучу роль віддають вчителю, що «обумовлює особливу відповідальність з боку вчителя за ступінь власної підготовки, постійне вдосконалення своїх знань, умінь і т.д.» (с. 16, 17). Нам близька позиція М. Боритко (2006), який розглядає виховання як педагогічну допомогу у становленні людини, яка реалізується у формі підтримки, супроводу, управління (с. 12). Вибір цих форм визначається різним ступенем допомоги в подоланні труднощів учнями. Тобто одній дитині у вирішенні проблем достатньо підтримки (епізодична допомога), іншій – супроводу (передбачає діагностику проблеми, виявлення її причин і спільний з вихованцем вибір оптимального вирішення), а хтось потребує серйозної допомоги педагога, яка буде полягати у педагогічному управлінні діяльністю вихованця, якщо вихованець не зможе сам подолати труднощі.

І. Підласий (2007) визначає виховання як процес цілеспрямованого формування особистості. В широкому сенсі під вихованням вчений розуміє «цілеспрямований вплив на людину з боку громадських інститутів з метою формування у неї певних знань, поглядів та переконань, моральних цінностей, політичних орієнтацій, підготовки до життя (Підласий, 2007, с. 55). Ми поділяємо думку вченого і вважаємо, що не варто розглядати дефініцію «вплив» в ракурсі авторитарності, оскільки, як відомо, на розвиток людини впливають декілька суб'єктивних і об'єктивних чинників: спадковість, середовище, власна активність (самовиховання і самоосвіта), виховання та тощо. Вкрай обережний, витончено чуттєвий, «ювелірний» дотик до найтонших струн людської душі сприятиме вихованню людини людиною, формуванню її справжніх людських якостей. І. Д. Бех стверджує, що високоціннісне окультурення особистості можливе лише завдяки освітньому процесу. «Поza зустрічю підростаючої особистості з педагогом вона залишиться на нижчих рівнях свого духовно-культурного розвитку» (Бех, 2016, с. 13).

Існує й така точка зору, що виховання слід розуміти як створення умов для різнобічного розвитку людини (Підкасистий (2015, с. 39). На нашу думку, створення умов для розвитку людини припускає її свободу вибору. Але щоб вибирати, людина вже повинна володіти здатністю зробити цей вибір розумним чином. Тобто у людини має бути сформованою внутрішня система цінностей і смислів. Саме на цьому акцентує увагу Д. Леонтьєв. Він говорить про те, що людина вільна завдяки тому, що її поведінка визначається насамперед цінностями та смислами,

локалізованими в цьому вимірі (Леонтьєв, 2000). Без цінностей ми не можемо розмежувати добро і зло, правду і брехню, порядність і непорядність. Вибираючи, дитина має усвідомлювати, що є цінне для неї, а що ні. Чи кожна дитина здатна сама це зробити? Чи готова вона до свідомого вибору? Мабуть, не завжди. Як вірно зауважує Д. Леонтьєв, свобода формується в онтогенезі в процесі набуття особистістю ціннісних орієнтирів (Леонтьєв, 2000). Підлітковий період є критичним для трансформації дитячої спонтанності у свободу як осмислену активність. За сприятливих умов відбувається інтеграція свободи і відповідальності в механізм самодетермінації зрілої особистості. Несприятливі умови розвитку особистості призводять до переживання життя як обумовленого зовнішніми вимогами, очікуваннями і обставинами (Леонтьєв, 2000).

Як свідому, спеціально організовану діяльність вихователя, яка забезпечує формування певних якостей особистості, що розвивається, розглядають процес виховання російські вчені В. Єгоров, Є. Скибицький, В. Храпченков (2008). Тобто виходить так, що виховання сконцентровано лише на діяльності вихователя. А студент – пасивний експонат, у якого формують певні якості?

Суголосним нашому розумінню дефініція «виховання» представлена в роботах Г. П. Шевченко, І. Д. Беха, М. М. Чурсіна, Т. Л. Антоненко, Пола Шафера, М. М. Боритко, які розглядають процес виховання людини як процес сходження особистості до духовної культури (Шевченко, 2017; Бех, 2015, 2016; Чурсін, 2017; Антоненко, 2016; Шафер, 2017; Боритко, 2006). Чітке і ємне визначення цього феномену подається в роботах Г. П. Шевченко (2017): «Духовна культура особистості – це така інтегрована її властивість, в якій відбивається внутрішній світ людини, цінності, установки, ідеали, культурні смисли життя» (с. 118). Зміст духовної культури, за думкою вченої, складають істина, добро, краса, віра, надія, любов, мудрість (с. 118).

І. Д. Бех особливе місце у життєвому сенсі існування людини також приділяє її Я-духовному, оскільки духовність складає сутність людини, її Я, наповнює собою Я. (Бех, 2015, с. 5, 6). Механізмом, завдяки якому привласнюється певна духовна цінність, на думку вченого, є особистісна рефлексія, так званий духовно спрямований самодискурс, де обов'язковою умовою є присутність іншого. І. Д. Бех пропонує чотирикомпонентну схему перетворення вихованця на «суб'єкта духовно-морального діяння»: когнітивний компонент → емоційно-ціннісний компонент → компонент Я-виклику → поведінково-діяльнісний компонент (Бех, 2015, с. 25). Психолог вводить дуже важливу компоненту Я-виклику, що пояснює необхідність потужного супроводу емоційно-ціннісного компоненту «силою довільності

позитивного Я вихованця» (Бех, 2017, с. 70). Тобто довільна спонука Я-виклику свідомо самодетермінує готовність вихованця до практичної реалізації вихованцем духовної цінності.

У розумінні культури як педагогічної категорії М. М. Боритко (2006) віділяє три аспекти виховання, які на наш погляд, можна співвіднести з етапами виховання, що безпосередньо корелюють із етапами пізнання світу людиною (с. 5-6):

- *соціально-нормативний* (прийняття культурних норм соціуму);
- *індивідуально-смысловий* (виділення особистості із соціуму: самовизначення, самоактуалізація, самореалізація... всі «само», які визначають самоцінність людини в житті);
- *ціннісно-діяльнісний* (взаємодія з середовищем: не тільки прийняття цінностей середовища, а й утвердження в ньому своїх поглядів, свого значення).

Соціально-нормативний аспект доводить, що входження особистості в навколишній світ вперше відбувається через культуру соціуму (суспільну думку, суспільні норми, традиції, ритуали). Культура соціуму початково програмує спосіб сприйняття реалій дійсності особистістю, зумовлює оцінку і вибір. Тобто на першій стадії входження у світ людина поглинає цінності суспільства і по них орієнтується.

З перших років життя дитина найбільше підпадає під вплив первинного об'єкта прихильності – матері та батька, а пізніше – вторинного об'єкта (будь-якої людини, з якою налагоджується зв'язок) (Еберхард, с. 14). Шведський психіатр Д. Еберхард переконує нас у тому, що дитина спостерігає за поведінкою іншого об'єкта за допомогою дзеркальних нейронів, що відповідають за наслідування. «Саме дзеркальні нейрони допомагають нам вчитися. Свідомо чи несвідомо ми наслідуємо когось, і якщо будемо наслідувати досить довго, то на цій основі у нас виробляються певні шаблони поведінки. Спостерігаємо за батьками – один шаблон, спостерігаємо за друзями – інший» (Еберхард, с. 14). З цієї причини можна зробити висновок, що роль позитивного прикладу, особливо на перших стадіях розвитку дитини, є беззаперечно великою. На жаль, украй важливий принцип виховання – *опора на позитивне*, метод формування свідомості – *позитивного прикладу* – в сьогоденні підручниках з педагогіки витісняються принципами інформативності, періодичної мобілізації та релаксації тощо.

Слід звернути увагу на те, що відправним пунктом відкриття буття, реального світу людиною є чуттєвість, практика, а не мислення (Рубінштейн, 1997). Саме чуттєвість «вплітає» людину у відносини з навколишнім світом. Завдяки відношенням людини зі світом, що

передається чуттєвим сприйняттям, світом уявлень, світом емоцій і світом пристрастей створюється духовне я людини, її відчуття життя. Філософія «світу ідей» Платона явилась яскравим свідченням знецінення чуттєвого. Виникла моральна небезпека нездійснення реального життя людьми, а залишилося лише розуміння, пояснення. Людина як суб'єкт, за думкою С. Рубінштейна (1997), має бути введена всередину, до складу сущого, до складу буття. Специфіка людського існування полягає в тому, що в загальну детермінацію буття включається не свідомість сама по собі, а людина, яка усвідомлює світ, як суб'єкт не тільки свідомості, а й дії. Вчений уточнює, що буття включає в себе не тільки речі, неживу природу, а й інших людей (Рубінштейн, 1997). За думкою С. Рубінштейна, щоб існувати як людина, людина має існувати для іншого як умова життя. Тому любов, стверджує вчений, виявляється новою модальністю в існуванні людини, оскільки вона утверджує людину в людському існуванні (Рубінштейн, 1997).

Канадський вчений, професор Пол Шафер говорить про необхідність розвитку чуттєвої сфери людини з тією метою, щоб вона стала по-справжньому гуманною. «Саме тут серце, душа і почуття, душа і інтелект, змішуються в свідомості, егоїзм витісняється альтруїзмом, краса, істина і творчість прирівнюються до справедливості і єдності» (Шафер, 2017, с. 43). Пол Шафер (2017) розглядає людину як найвищу цілісність, найвище втілення холізму, що означає: «постійно прагнути побачити, відчутти, випробувати і зрозуміти єдність всіх речей» – «жити в цілісності» (с. 20). Особливу увагу він приділяє розвитку здатності «Мистецтва бачити»: «спостерігати явища такими, якими вони є; розрізняти складові частини єдиного цілого; бачити у всіх напрямках для того, щоб встановити найбільш близький контакт із Всесвітом і самим собою, можливість робити розумний вибір і приймати усвідомлені рішення з приводу майбутнього образу життя» (с. 46). Це саме, вважає вчений, можна віднести і до мистецтва слуху, дотику, нюху, смаку. Процес виховання і розвитку кожної з цих сенсорних якостей вчений ототожнює із процесом формування культурної особистості (с. 47). Джон Купер Поуїс зазначав: «Загальна мета і підсумок культури – це захоплююче щастя, викликане реакцією на світ, народженою гармонією інтелекту, уяви і почуттів (цит. за: Шафер, 2017, с. 34, 35).

Практичний досвід роботи куратором груп, в яких навчаються діти-сироти, доводить, що, на жаль, втрачені в дитинстві почуття материнської та батьківської любові, добросердечності, турботи, людяності, відчуття краси, самих світлих і радісних емоцій, не можуть бути компенсовані поясненнями і розумінням. Тому внутрішній стан цих дітей часто дуже

важко привести в стан духовної узгодженості і гармонії. Ці студенти дуже слабо піддаються зовнішньому впливу з боку викладачів, друзів тощо. Тому на етапі введення людини в світ культури маємо дотримуватися Золотого правила дидактики Я. Коменського: «Усе, що тільки можливо, представляти для сприйняття відчуттями: видиме для сприйняття зором, те, що можна чути – слухом, запахи – нюхом, те, що належить брати на язик – смаком, доступне огляду – шляхом огляду. Якщо які-небудь предмети зразу можна сприймати декількома відчуттями, нехай вони зразу ж схоплюються декількома відчуттями» (Дидактичні погляди Я. А. Коменського. Педагогіка). Виховання духовного почуття як цінності, за думкою І. Д. Беха, має відбуватися за схемою: «1) кожне духовне почуття повинне розгортатися у самосвідомість; 2) зміст самосвідомості (зміст духовного почуття) мусить відчуватися суб'єктом як щось власне (МОС) – це надзвичайно важливий момент. Така єдність є показником опанування ним духовною цінністю» (2015, с. 24).

Другий аспект культури (індивідуально-смысловий) розкриває процес самостворення людини, пошуку нею смислів і цінностей свого буття. Це найскладніший етап входження людини у світ. Відбувається процес саморегуляції (самодетермінації) особистості. О. Калитеєвська (1997) і Д. Леонтьєв (2000) представили особистісну модель саморегуляції, в якій виділили три ознаки: осмисленість, опосередкованість ціннісним «для чого» і керованість в будь-якій точці (Леонтьєв, 2000). Людина є автономною, за Д. Леонтьєвим, якщо «вона діє як суб'єкт, виходячи з глибинного відчуття себе» (Леонтьєв, 2000). Мірою автономії, за вченим, є те, в якій мірі люди живуть у злагоді зі своїм істинним Я. «Чим більша самосвідомість особистості, тим більша міра її Я-духовного» (Бех, 2016, с. 21-22). Свобода надає можливість подолання всіх форм і видів детермінації активності особистості, зовнішніх і внутрішніх по відношенню до екзистенційного Я людини (Леонтьєв, 2000).

Ціннісно-діяльнісний аспект розкриває ціннісно-смыслову взаємодію педагога й вихованця, яка мислиться як діалогічна взаємодія із значимим Іншим. Вихованець виступає не лише як людина, яка осмислює світ, але і змінює його, що виявляється у діяльності (Боритко, 2006, с. 6).

Отже, процес виховання Людини Культури включає освоєння нею культурних норм суспільства, її самостворення – виділення із соціуму (самовизначення, самоактуалізацію, самореалізацію) і життєве самоствердження в діяльності.

Як виховувати? Відповідь на це питання, суголосну нашому розумінню, ми знайшли в праці С. Рубінштейна «Человек и мир» (1997). Учений виділяє два шляхи виховання: перший, на нашу думку, самий

важливий – це самому жити справжнім життям і включати в нього тих, кого виховують, залучаючи їх до життя, що означає робити вчинки, які були б людськими етичними умовами життя іншої людини, а не тільки створювати матеріальні умови життя для неї; другий шлях – більш спеціальний: виробляти спеціальні дії, вчинки, щоб впливати, спеціально формувати внутрішні умови справжньої моральної поведінки, або своїми вчинками викликати відповідні вчинки, в яких ці внутрішні умови формувалися б (Рубінштейн, 1997).

У СНУ імені В. Даля ведеться плідна робота з виховання духовних цінностей у студентської молоді. У 1999 році було відкрито науково-дослідний Інститут духовного розвитку людини, у складі якого створено Міжнародну кафедру ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання та освіти», засновником якої є академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, член Національної Комісії України у справах ЮНЕСКО Г. П. Шевченко. Метою діяльності кафедри є дослідження проблем виховання як духовного зв'язку поколінь та культур різних народів світу в умовах глобалізації; взаємодії загальнолюдських і національних цінностей; виховання одухотвореної людини Культури. Кафедра співпрацює з вітчизняними кафедрами ЮНЕСКО, кафедрами ЮНЕСКО Австрії, Австралії, Великої Британії, Ізраїлю, Канади, Німеччини, Нової Зеландії, Скандинавських країн, США, Туреччини та інших країн, що дає позитивний результат у науково-дослідній роботі з виховання духовних цінностей у студентів. Також кафедра педагогіки СНУ ім. В. Даля випускає фаховий збірник наукових праць «Духовність особистості: методологія, теорія і практика». У нашій практиці з метою залучення студентів у світ культури запроваджено курси: «Духовно-моральне виховання особистості в системі професійно-технічної освіти», «Художньо-естетичне виховання учнівської молоді», «Духовний розвиток особистості у вищій школі», які спрямовані на озброєння студентів системою знань про духовні цінності, у тому числі художньо-естетичні цінності, пробудження почуттів, емоцій, розуміння значимості духовності, духовно-морального виховання людини, її самовдосконалення та прагнення до ідеалів. З цією метою викладачі кафедри використовують методики комплексного впливу мистецтв (літератури, музики, образотворчого мистецтва, кіно, театру), що передбачає діалогічні форми спілкування, дискусії, створення художньо-педагогічних ситуацій, стимулюючих рефлексію, презентації продуктів власної творчості, зустрічі з видатними людьми та майстрами мистецтв (художниками, поетами, музикантами, артистами) тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку
Отже, дослідивши різні аспекти виховання в сучасній педагогіці, стає зрозумілим, що педагогічний вектор виховання Людини має бути спрямований на духовно-культурні цінності виховання, на входження людини в світ культури. П. Сорокін, розмірковуючи про буття людини в світі, написав наступне: «Якщо людство мобілізує всю свою мудрість, знання і красу, особливо безкорисливість і всепрощаючу любов, благоговіння перед життям, і, якщо в цьому процесі буде задіяний кожен, тоді криза закінчиться і ми вступимо в величну еру людської історії» (цит. за: Шафер, 2017, с. 42, 43). На нашу думку, саме цей шлях надасть можливість виховати Гідну Людину, здатну подолати всі перешкоди й негаразди, які створилися в сучасному суспільстві, й визначити превентивні дії для майбутнього розвитку сучасної цивілізації.

Література

1. Антоненко Т. Л. Одухотвореність та культура особистості – домінуючі компоненти її ціннісно-сміслової сфери. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*. 2016. Вип. 6 (75). С. 6–19.
2. Асмус В. Ф. Античная философия. изд. 2-е, доп. Москва : Высшая школа, 1976. 543 с.
3. Базалук О. О., Юхименко Н. Ф. Філософія освіти : Навчально-методичний посібник. Київ : Кондор, 2010. 164 с.
4. Бех І. Д. Довільна спонука як механізм оволодіння вихованцем духовною цінністю. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 3(78). С. 68–83.
5. Бех І. Д. Духовність особистості у парадигмальному представленні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20(1). С. 12–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(1)_4) (дата звернення : 03.10.2018).
6. Бех І. Д. Концептуальна модель Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*. 2015. Вип. 1 (64). С. 4–27.
7. Борытко Н. М., Соловцова И. А., Байбаков А. М. Теория и методика воспитания : учебник для студентов пед. вузов / под ред. Н. М. Борытко. Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. 98 с.
8. Дидактичні погляди Я. А. Коменського. Педагогіка. URL : https://pidruchniki.com/1822100435399/pedagogika/didaktichni_poglyadi_komenskog_o (дата звернення : 03.10.2018).
9. Егоров В. В., Скипичкий Э. Г., Храпченков В. Г. Педагогика высшей школы: учебное пособие. Новосибирск : САФБД, 2008. 260 с.
10. Калитеевская Е. Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире : от объяснения к переживанию. Психология с человеческим лицом:

- гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. Москва : Смысл, 1997. С. 231–238.
11. Леонтьев Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности. *Психологический журнал*, 2000. Т. 21. №1. С. 15–25.
 12. Локк Дж. Мысли о воспитании. Сочинения в трёх томах. Т. 3. Москва : Мысль, 1988. 668 с. URL : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000460/index.shtml> (дата звернення : 08.10.2018).
 13. Педагогика : учеб. пособие для бакалавров / под ред. П. И. Пидкасистого. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2015. 511 с.
 14. Подласый И. П. Педагогика : учебник. Москва : Высшее образование, 2007. 540 с.
 15. Ремарк Е. М. Три товариші. Харків : Фоліо, 2007. 429 с. URL : [file:///C:/Users/Admin/Downloads/remark-erikh-mariia-try-tovaryshi3899%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/remark-erikh-mariia-try-tovaryshi3899%20(1).pdf) (дата звернення : 07.10.2018).
 16. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. Москва : Наука, 1997. 189 с.
 17. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 544 с. URL : <https://www.litres.ru/uval-noy-harari/ludina-rozumna-istoriya-ludstva-vid-minulogo-do-maybutnogo/chitat-onlayn> (дата звернення : 01.10.2018).
 18. Чурсін М. М. Духовна безпека, духовна культура і концепція стійкого розвитку суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 3 (78). С. 346–360.
 19. Шафер Д. П. Культурная личность : монография [пер. с англ. яз. Творческий коллектив НИИ духовного развития человека ВНУ им. В. Даля: М. В. Безуглая, Е. В. Бессмертная, А. Л. Кудинова и др.; под ред. Г. П. Шевченко]. Киев : Педагогічна думка, 2017. 95 с.
 20. Швейцер А. Благоговение перед жизнью [пер. с нем. / сост. и посл. А. А. Гусейнова; общ. ред. А. А. Гусейнова и М. Г. Селезнева]. Москва : Прогресс, 1992. 576 с.
 21. Шевченко Г. П. Духовна культура і педагогіка. *Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти : вибрані наукові статті*. Київ : Педагогічна думка, 2017. 210 с.
 22. Эбхард Д. Дети у власти: как мы растим маленьких тиранов, которые управляют нами / пер. с англ. В. В. Черепанов. 2017. 200 с. URL : http://loveread.ec/read_book.php?id=73519&p (дата звернення : 01.10.2018).

References

1. Antonenko, T. L. (2016). Odukhovorenist ta kultura osobystosti – dominuiuchi komponenty yii tsinnisno-smyslovoi sfery [Spirituality and personality culture as the dominant components of its value-sense sphere]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, # 6 (75), 6–19 (ukr).
2. Asmus, V. F. (1976). *Antichnaya filosofiya [Ancient philosophy]*. Moscow: Vysshaya shkola (rus).

3. Bazaluk, O. O., & Jukhymenko, N. F. (2010). *Filosofiiia osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk [Philosophy of Education: educational manual]*. Kyiv: Kondor (ukr).
4. Bekh, I. D. (2017). Dovolna sponuka yak mekhanizm ovobodinnia vykhovantsem dukhovnoiu tsinnistiu [Mechanism of arbitrary impulse in student's acquiring of spiritual value]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, # 3 (78), 68–83 (ukr).
5. Bekh, I. D. (2016). Dukhovnist osobystosti u paradyhmalnomu predstavleni. [Spirituality of a personality in a paradigmatic representation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, # 20(1), 12–25. Retrived from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(1)_4) (date of appeal: 03.10.2018) (ukr).
6. Bekh, I. D. (2015). Kontseptualna model Ya-tsentrovanosti u vykhovanni ta dukhovnomu rozvytku osobystosti [Conceptual model of self-centering in the upbringing and spiritual development of personality]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, # 1 (64), 4–27 (ukr).
7. Borytko, N. M. Solovtsova, Y. A., & Baybakov, A. M. (2006). *Teoriya i metodika vospitaniya: uchebnyk dlya studentov ped. vuzov [Theory and methodology of upbringing: textbook for students of pedagogical universities]*; N. M. Borytko (ed.). Volgograd: VGIPK RO (rus).
8. Dydaktychni pohliady Ya. A. Komenskoho. [Didactic views of Ya. A. Komenskyi]. *Pedahohika*. Retrived from https://pidruchniki.com/1822100435399/pedagogika/dida-ktichni_poglyadi_komenskogo (date of appeal: 03.10.2018) (ukr).
9. Egorov, V. V., Skibitskiy, E. G., & Khrapchenkov, V. G. (2008). *Pedagogika vysshej shkoly: uchebnoe posobie [Higher school pedagogy: a manual]*. Novosibirsk: SAFBD (rus).
10. Kalitevskaya, E. R. (1997). Psikhicheskoe zdorov'e kak sposob bytiya v mire: ot ob'yasneniya k perezhivaniyu [Mental health as a way of being in the world: from explanation to experience]. *Psikhologiya s chelovecheskim litsom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetskoy psikhologii*. D. A. Leont'ev, V. G. Shchur (Eds.). Moscow: Smysl (rus).
11. Leont'ev, D. A. (2000). Psikhologiya svobody: k postanovke problemy samodeterminatsii lichnosti. [The psychology of freedom: to the problem of self determination of a personality]. *Psikhologicheskij zhurnal*. # 1, Vol. 21, 15–25 (rus).
12. Locke, J. (1998). *Mysli o vospitanii Sochineniya v trekh tomakh [Thoughts on education. Works in three volumes]*. Vol. 3. Moscow: Mysl'. Retrived from <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000460/index.shtml> (date of appeal: 08.10.2018) (rus).
13. Pidkasyty, P. I. (Ed.). (2015). *Pedagogika: ucheb. posobie dlja bakalavrov [Pedagogics: bachelor study guide]*. Moscow: Publishing house Yurayt (rus).
14. Podlasyj, I. P. (2007). *Pedagogika: uchebnyk [Pedagogy: textbook]*. Moscow: Vysshee obrazovanie (rus).
15. Remark, E. M. (2007). *Try tovaryshi [Three friends]*. Kharkiv: Folio. Retrived from [file:///C:/Users/Admin/Downloads/remark-erikh-mariia-try-tovaryshi3899%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/remark-erikh-mariia-try-tovaryshi3899%20(1).pdf) (ukr).

16. Rubinshteyn, S. L. (1997). *Chelovek i mir [Man and the world]*. Moscow: Nauka (date of appeal: 07.10.2018) (rus).
17. Kharari, Yu. N. (2016). *Liudyna rozumna. Istorii liudstva vid mynuloho do maibutnoho [The person reasonable. The history of mankind from the past to the future]*. Kharkiv: Klub simeynoho dozvillya. Retrived from <https://www.litres.ru/uval-noy-harari/ludina-rozumna-istoriya-ludstva-vid-minulogo-do-maybutnogo/chitat-onlayn> (date of appeal: 01.10.2018) (ukr).
18. Chursin, M. M. (2017). *Dukhovna bezpeka, dukhovna kultura i kontsepsiia stiikoho rozvytku suspilstva. [Spiritual security, spiritual culture and the concept of sustainable development of society]. Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice, # 3 (78), 346–360* (ukr).
19. Schafer, D. P. (2017). *Kulturnaya lichnost: monografija [The Cultural personality: monograph]*. Transl. from English Creative collective of Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University: M. V. Bezuglaya, E. V. Bessmertnaya, A. L. Kudinova et al.; G. P. Shevchenko (ed.). Kiev: Pedagogichna dumka (rus).
20. Schweitzer, A. (1992). *Blagovenie pered zhizn'yu [Reverence for life]*. Transl. from German, compiler and afterword. A. A. Guseynova; A. A. Guseynova & M. G. Selezneva (Gen.ed.). Moscow: Progress (rus).
21. Shevchenko, G. P. (2017). *Dukhovna kul'tura i pedagoghika [Spiritual culture and pedagogy]. Dukhovnistj osobystosti u vymirakh kul'tury, vykhovannja ta osvity: vybrani naukovy statii. Kyjiv: Pedagoghichna dumka* (ukr).
22. Eberhard, D. (2017). *Deti u vlasti: kak my rastim malen'kikh tiranov, kotorye upravlyayut nami [Children in power: how we raise the little tyrants who rule us]*. Transl. from English V. V. Cherepanov. Retrived from http://loveread.ec/read_book.php?id=73519&p (date of appeal: 01.10.2018) (rus).

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКЕ

И. А. Сафонова

В статье исследованы некоторые аспекты воспитания в современной педагогике. Несмотря на то, что воспитание сопровождало человеческую цивилизацию во все времена, все же проблемы воспитания сегодня остаются наиболее дискуссионными в научном кругу. Коренные изменения в обществе, происходящие в последнее время, требуют переосмысления сущности самого феномена воспитания, его места и роли в общественной жизни. В статье представлены и осмыслены различные точки зрения ученых на предмет воспитания. Обосновано мнение, что в плоскости гуманных субъект-субъектных отношений педагога и воспитанника, педагог должен быть ведущим, умелым «дирижером педагогического оркестра». С этих позиций воспитание уместно рассматривать как педагогическую помощь в становлении человека, которая может быть реализована в форме поддержки, сопровождения, управления.

Доказано, що педагогічний вектор виховання людини повинен бути направлений на духовно-культурні цінності, на входження його в мир культури. Акцентовано увагу на тому, що процес виховання людини культури повинен включати освоєння ним культурних норм суспільства, його самостворення – виділення із соціуму (самоопределення, самоактуалізацію, самореалізацію) і життєве самоствердження в діяльності. Освітлені психологічні та педагогічні механізми, завдяки яким присвоюється определена духовна цінність, представлено практичний досвід роботи по вихованню духовних цінностей у студентської молодіж в ВНУ ім. Володимира Дала. По мненню автора, саме цей шлях дозволить виховати гідного людини, спроможного подолати всі перешкоди та труднощі, які створились в суспільстві, і визначити превентивні дії для майбутнього розвитку сучасної цивілізації.

Ключевые слова: виховання, людина, культура.

SOME ASPECTS OF UPBRINGING IN MODERN PEDAGOGY

I. O. Safonova

In the article, some aspects of upbringing in modern pedagogy are researched. Despite the fact that upbringing accompanied human civilization at all times, the problems of upbringing today remain the most controversial in the scientific circle. Fundamental changes in society that are recently taking place require rethinking of the very essence of the phenomenon of upbringing, its place and role in public life. The article presents and comprehends different points of view of scholars on the subject of upbringing. The opinion that the teacher should be a leading, skilful "conductor of the pedagogical orchestra" in the plane of humane subject-to-subject relations between the teacher and student is substantiated. From this point of view, it is appropriate to consider upbringing as a pedagogical assistance in the formation of a person, which should be realized in the form of support, and management. It is proved that the pedagogical vector of upbringing of a person should be directed on spiritual and cultural values, on the occurrence of man in the world of culture. The emphasis is placed on the fact that the process of cultivating the Man of Culture should include his absorption of cultural norms of society, self-determination - allocation of society (self-determination, self-actualization, self-realization) and life self-affirmation in activity. The psychological and pedagogical mechanisms, which give a certain spiritual value, are presented as well as practical experience of work on the cultivation of spiritual values in student youth of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University is presented. According to the author, this way will provide the opportunity to educate a decent person capable of overcoming all the obstacles and problems that have been created in society and to determine the preventive actions for the future development of modern civilization.

Keywords: Upbringing, a person, culture.

Сафонова Ірина Олексіївна – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк, Україна) E-mail: isafonova07@gmail.com

Safonova Iryna Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Education), Associate Professor at Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Sievierodonetsk, Ukraine) E-mail: isafonova07@gmail.com

UDC 37.014.53

SOME ASPECTS OF VALUE-BASED EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF MULTICULTURALISM IN CANADA

O. O. Svitlichna

ORCID 0000-0002-9938-9647

The article describes the issue of multiculturalism in the context of educational process and key aspects of value-based education. The multicultural education development in Canada, as one of the leading multicultural countries, is emphasized.

The author focuses attention on the valuable experience of implementing multicultural education in foreign countries and underlines that multicultural education and upbringing should be considered together as parts of a single process. Such a combination will contribute to a deep realization and recognition of both national and universal values.

It is underlined that such notions as respect, equality, diversity make the basis of multicultural education in Canada. The author notes that the current model of multicultural education implies respect for individual cultures, peaceful coexistence and interpretation of cultures, new knowledge and experience. It is based on the important goal of preserving the uniqueness of traditions and values of people having different cultural backgrounds.

The author concludes that the stakeholders of the educational process begin to be aware of the growing need to saturate all spheres with the cultural values, which in its turn, will create conditions for the spiritual formation of the individual. Nowadays, under the conditions of globalization, it is necessary to bring the goals and content of modern education in line with the principles of sociocultural values and society development.